

OSOBOWOŚĆ PEDAGOGA SPECJALNEGO

ANIELA KORZON

Osobowość pedagoga specjalnego w opinii nauczycieli i uczniów

Pytanie jakimi cechami winien odznaczać się dobry nauczyciel-wychowawca, jakie właściwości mogą zapewnić mu wpływ wychowawczy na uczniów z dawien dawna interesowało myśl pedagogiczną.

Już w starożytności Kwintylijan w swoim dziele pt. „Kształcenie mówcy” nakreślił ideał nauczyciela. Wielu postępowych pedagogów z dawnych i bliższych nam czasów jak G. Piramowicz, J. W. Dawid, S. Hessen, S. Szuman, M. Kreutz, Z. Mysłakowski, W. Okoń czy M. Grzegorzewska starało się określić, jakimi powinni być dobrzy nauczyciele. Refleksje ich na temat osobowości nauczyciela są zadziwiająco zbieżne, choć interpretowane z różnych punktów widzenia i różnie uzasadniane. Wszyscy wymieniają jednak podstawowe cechy nauczyciela: miłość, życzliwość i sympatię do drugich ludzi.

Przez długie wieki aż do czasów najnowszych literatura pedagogiczna traktowała zagadnienie dobrego nauczyciela w sposób normatywny, to znaczy zastanawiała się przede wszystkim nad tym, co powinno charakteryzować dobrego nauczyciela-wychowawcę. Cechy nauczyciela dedukowano z poglądów na wychowanie i jego cele. Problem empiryczny, a mianowicie problem, jakie właściwości faktycznie posiadają dobrzy nauczyciele-wychowawcy odgrywał w tego rodzaju rozważaniach rolę pośrednią. Przykładem postawy normatywnej zmierzającej do nakreślenia

ideału wychowawcy może być piękna rozprawka J. W. Dawida: „O duszy nauczycielstwa”. W europejskiej literaturze pedagogicznej znaczny rozgłos uzyskała podobna praca J. Kerschensteinera zatytułowana „Dusza wychowawcy”. Wyżej wymienieni autorzy sprowadzają cechy dobrego nauczyciela do „miłości dusz”, widzą wśród nich potrzebę dążenia do doskonałości, poczucie odpowiedzialności i obowiązku, wewnętrzną prawdziwość i moralną odwagę. Niektóre prace traktujące o nauczycielu mówią o powołaniu, którego istotę upatrują w cechach wewnętrznych człowieka, niektóre natomiast posługują się pojęciem talentu zapożyczając go ze słownictwa artystycznego. Termin „talent pedagogiczny” wprowadzili do literatury zajmującej się zagadnieniami pedeutologii polscy uczeni: Z. Mysłakowski i S. Szuman. Mówiąc o talencie pedagogicznym S. Szuman stoi na stanowisku, że każdy pedagog ma swój własny styl, swoje indywidualne metody, swoje osobiste możliwości i granice nauczania i wychowania, własne bogactwa duchowe, umiejętności, którymi może obdzielać wychowanka. Uczony wyraźnie określa tu stosunek pedagogiczny między wychowawcą a wychowankiem, który „polega na tym, że pierwszy daje, a drugi jest obdarzany” /1959, s. 98/.

Z. Mysłakowski za talent uważa nie tkwiące w człowieku możliwości twórcze, lecz ich stronę realizacyjną. Jest to urzeczywistnienie zamiarów twórczych oparte zarówno na refleksji jak i na doświadczeniu filogenetycznym /instynkt/ lub osobniczym.

Zdaniem twórców pojęcia talentu pedagogicznego jego cechą dominującą jest kontaktowość. U jej podłoża leży żywość wyobraźni pozwalająca na rozumienie cudzych stanów psychicznych, instynkt rodzicielski, zdolność do wyrażania uczuć i nastawienie psychiki na zewnątrz. Tajemnica polega na tym, żeby z indywidualnej struktury swojej osobowości wyklonić własny talent pedagogiczny.

W zawodzie nauczyciela osobowość odgrywa istotną rolę. Problematyka osobowości nauczyciela ma także swoją obszerną literaturę. Koncentruje się ona na swoistości cech związanych z zawodem i procesem nauczania oraz podkreśla doniosłość funkcji wychowawczych kształtujących osobowość ucznia.

Jednym z pierwszych, który mówi o osobowości nauczyciela jest M. Kreutz. Podkreślając znaczenie wpływu wychowawczego nauczyciela na ucznia, autor przedstawia szereg argumentów uzasadniających tezę, że jest to warunkowane posiadaniem przez nauczyciela takich walorów, jak: „miłość ludzi, skłonność do społecznego oddziaływania oraz zdolność sugestywną” /S. Szuman 1959, s.12/. Ta ostatnia charakteryzuje człowieka mogącego z łatwością wpływać na poglądy, uczucia i wolę innych ludzi. S. Baley za najistotniejszą cechę dobrego nauczyciela uważa „zdatność wychowawczą”, będącą swoistym zbiorem cech umożliwiających wychowanie, do których zalicza w szczególności przychylność dla wychowanków, rozumienie ich psychiki, potrzebę obcowania z ludźmi, powinowactwo duchowe z dziećmi, cierpliwość, takt pedagogiczny, postawę pełną entuzjazmu oraz swoistą zdolność artystyczną.

Rozważania H. Muszyńskiego nad ideałem nauczyciela-wychowawcy pozwoliły nakreślić sylwetkę tzw. wychowawcy efektywnego, który sprawnie realizuje zadania wychowawcze, trafnie dostrzega możliwości w tej mierze, podejmuje odpowiednie inicjatywy, a także - rezultaty jego działań wychowawczych są znakomite i trwałe. Pedagog efektywny to niewątpliwie ten, którego cechują zasadnicze kategorie właściwości osobowościowych. Należą do nich - zdaniem J. Bohuckiego /1965, s. 23/ - umysłowość, moralność i humanizm społeczny nauczyciela. O ile pierwsza właściwość osobowościowa dotyczy wiedzy merytorycznej i metodycznej oraz umiejętności jej zastoso-

wania w pracy dydaktyczno-wychowawczej, o tyle dwie pozostałe dotyczą walorów moralnych i stosunku nauczyciela do dzieci i młodzieży, a w konsekwencji - do innych ludzi.

Odpowiedni poziom właściwości osobowościowych nie jest czymś wrodzonym, gotowym. Zdaniem M. Grzegorzewskiej

„osobowość jest dziełem samokształcenia się w osiągnięciu pewnej swoistej, harmonijnej struktury duchowej i zachowaniu jej odmienności osobniczej, jej indywidualności”
/M. Grzegorzewska 1964, s. 17/.

Autorka określając cel pracy nauczyciela ustala równocześnie cechy jego osobowości, dzięki którym będzie on w stanie ten cel realizować. Do takich cech zalicza: miłość dusz ludzkich przejawiającą się przede wszystkim w czynnej dobroci, sympatię do wychowanków łączącą się z koniecznością poznania warunków ich życia oraz bogactwo osobowości nauczyciela, nie zapominając o szczególnie istotnych walorach etycznych, jak wewnętrzna prawdziwość czyli wierność swoim przekonaniom, czy szeroko rozumiane poczucie odpowiedzialności za swoją pracę /W. Ptaszyńska 1972, s. 74/.

Poglądy M. Grzegorzewskiej na osobowość nauczyciela są tym cenniejsze, iż dotyczą one zarówno nauczycieli szkół dla dzieci o normalnym rozwoju psycho-fizycznym, jak i pedagogów specjalnych¹.

Sylwetka nauczyciela szkoły specjalnej zawiera szereg cech zbieżnych z osobowością idealnego nauczyciela szkoły masowej. Zdaniem M. Grzegorzewskiej praca pedagoga specjalnego nie różni się zbyt od pracy pe-

¹ Mianem „pedagoga specjalnego” określa się nauczyciela i wychowawcę pracującego we wszystkich placówkach kształcenia specjalnego.

dagoga w szkolnictwie masowym, gdyż „potrzebne są te wszystkie wartości, których wymaga praca wychowawcza w ogóle w środowisku dziecka normalnego” /1964, s. 38/. Nie jest to jednak wystarczające. Złożoność pracy rewalidacyjnej i jej stopień trudności uzależniony od rodzaju i stopnia kalectwa dziecka wymaga osobowości nauczyciela bogatszej, gdyż „żeby dużo dać, trzeba dużo mieć” /M. Grzegorzewska 1947, s. 20/. Zadania nauczyciela szkoły specjalnej traktuje M. Grzegorzewska jako służbę społeczną, u podstaw której musi być miłość do człowieka, pozwalająca trwać i pokonywać trudności. Chcąc przekazać dzieciom różnorodną wiedzę i kształtować ich osobowość musi on umieć dostosować się do ciągle zmieniających się sytuacji lub nawet tworzyć nowe, aby w ten sposób wzbogacać proces rewalidacji jednostek niepełnosprawnych, a tym samym przygotować je do udziału w życiu społeczno-kulturalnym kraju.

Określenie cech pedagoga specjalnego wymaga badań empirycznych. Wtedy łatwiej nakreślić model osobowości pedagoga specjalnego - takiego, który podoła złożonym problemom rewalidacji dzieci specjalnej troski.

Dla uzyskania odpowiedzi na pytanie postawione na początku artykułu przeprowadzono badania, których celem było otrzymanie informacji na temat cech osobowości pedagoga specjalnego - tych, które są najwyższej cenione i najbardziej niepożądane w opinii młodzieży niepełnosprawnej i samych nauczycieli.

W badaniach zastosowano dwie wersje ankiet: jedną dla grupy nauczycieli, drugą - dla uczniów. Ankieta dla nauczycieli składała się z trzech części. Pierwsza dotyczyła danych osobowych /wiek, staż pracy, miejsce pracy, wykształcenie/ oraz motywu wyboru zawodu. W drugiej części ankiety podane były do wyboru cechy osobowości, które winien posiadać pedagog specjalny /18 cech pozytywnych/. Trzecia część zawierała wykaz wad /10/, sta-

nowiących przeszkodę w wykonywaniu zawodu nauczyciela szkoły specjalnej. Nauczyciele wybierali dowolną ilość cech pozytywnych i negatywnych.

Ankieta dla uczniów zawierała dwa zestawy cech nauczyciela: cechy pozytywne /11/ i negatywne /9/. Uczniowie uzupełniali zdanie „Najbardziej lubię nauczyciela, który...” pięcioma cechami wybranymi z zestawu pierwszego. Natomiast z zestawu cech ujemnych uzupełniali zdanie „Nie lubię nauczyciela, który...”. Określenie cech osobowości nauczyciela zostało uczniom podane w nieco innej formie językowej, jako konkretne sposoby postępowania pedagoga, gdyż - jak wiadomo - wiele cech jest określanych pojęciami abstrakcyjnymi, co dla badanej młodzieży mogłoby stanowić przeszkodę w ich rozumieniu.

Obie ankietę /dla nauczycieli i dla uczniów/ były anonimowe, co niewątpliwie wpłynęło na szczerłość odpowiedzi, a tym samym wiarygodność uzyskanego materiału empirycznego.

Ogółem objęto badaniami 1092 osoby, w tym 399 nauczycieli szkół specjalnych oraz 693 uczniów.

Grupę pedagogów stanowili nauczyciele ze szkół specjalnych dla dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim - 317 osób i ze szkół dla dzieci głuchych - 82 osoby. W zespołach tych było: 76 mężczyzn /24 %/ i 241 kobiet /76 %/ ze szkół dla upośledzonych umysłowo oraz 19 mężczyzn /23,2 %/ i 63 kobiety /76,8 %/ ze szkół dla głuchych. Dane dotyczące wieku badanych nauczycieli zawiera tabela 1.

Najliczniejszą grupę stanowią nauczyciele w wieku od 31 - 40 lat, nieliczną grupę starsi, powyżej 50 lat - 7,1 % badanych.

Staż pracy w szkole specjalnej ma niewątpliwie związek z wiekiem, choć daje się tu zauważyć pewne rozbieżności, gdyż niektórzy z badanych pracowali wcześ-

Tabela 1

Wiek nauczycieli

Przedział wieku nauczyc. ze szkół specjal. up. um. ze szkół dla głuch. Ogółem	21 - 30		31 - 40		41 - 50		pow. 50		Razem
	N	%	N	%	N	%	N	%	
	73	23,1	152	47,9	71	22,4	21	6,6	317
	24	29,3	36	43,9	15	18,3	7	8,5	82
	97	24,3	188	47,1	86	21,5	28	7,1	399

Tabela 2

Staż pracy w szkolnictwie specjalnym

Ilość lat nauczyc. ze szkół specjal. up. um. ze szkół dla głuch. Ogółem	1 -10		11 - 20		21 - 30		pow. 30		Razem
	N	%	N	%	N	%	N	%	
	100	31,5	133	42,0	63	19,9	21	6,6	317
	32	39,1	31	37,8	12	14,6	7	8,5	82
	132	33,1	164	41,1	75	18,8	28	7,0	399

niej w szkołach masowych.

Większość badanych nauczycieli (41,1 %) pracuje w szkołach specjalnych od 11 do 20 lat. Drugą liczebnie grupą są młodzi stażem nauczyciele (33,1 %), pracujący od 1 roku do 10 lat. Miejscem pracy dla większości badanych jest miasto: 75,4 % nauczycieli ze szkół dla upośledzonych umysłowo i 100 % badanych ze szkół dla głuchych. Pozostali nauczyciele ze szkół dla upośledzonych umysłowo (24,6 %) pracują na wsi, są to zakłady wychowawcze lub klasy specjalne w szkołach gminnych.

Wykształcenie badanych nauczycieli jest na różnym poziomie, od średniego do wyższego specjalnego /zob. tab. 3/.

Najliczniejszą grupę stanowią nauczyciele z wykształceniem wyższym - ogółem 263 osoby, co stanowi 65,9 % badanych. Prawie połowa badanych z tej grupy legitymuje się wykształceniem wyższym specjalnym, czyli ma ukończone studia z zakresu pedagogiki specjalnej /oligofrenopedagogikę ukończyło 35,3 % badanych, surdopedagogikę - 26,8 %/. Drugą połowę tej grupy stanowią nauczyciele z wyższym wykształceniem z zakresu różnych przedmiotów nauczania. Dość duży odsetek (25,1 %) to nauczyciele z wykształceniem półwyższym.

Posiadanie przez nauczyciela określonych cech osobowościowych może mieć związek z motywami wyboru zawodu, jakiego dokonał przed kilku lub kilkunastu laty. Nauczyciele mieli do wyboru kilka motywów i mogli podkreślać więcej niż jeden.

Najczęściej wymienianym motywem w obu zespołach nauczycielskich było zamiłowanie do zawodu (55,9 %) oraz chęć niesienia pomocy dzieciom specjalnej troski (37,1 %). Jest to zjawisko pozytywne, gdyż dotyczy ono osób, które rozpoczynały pracę w szkole specjalnej z odpowiednim nastawieniem. Podjęcie pracy w szkole specjalnej „z przypadku” było wymieniane 87 razy

Tabela 3

Wykształcenie nauczycieli

Wykształc. nauczyc.	średnie		półwyższe		wyższe		wyż. specj.		Razem
	N	%	N	%	N	%	N	%	
ze szkół specjal. up. um.	28	8,8	76	24,0	101	31,9	112	35,3	319
ze szkół dla głuch.	8	9,7	24	29,3	28	34,2	22	26,8	82
Ogółem	36	9,0	100	25,1	129	32,3	134	33,6	399

Tabela 4

Motywy wyboru zawodu

Motyw nauczyc.	zamiłowan. do zawodu		pomoc dz. specjaln.		chęć doskonał.		przypadek		wyższe zarobki		inne	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
ze szkół specj. up. um.	180	56,9	109	34,4	28	8,8	69	21,8	28	8,8	16	5,1
ze szkół dla głuch.	43	52,4	39	47,6	7	8,5	18	21,9	4	4,9	4	4,9
Ogółem	223	55,9	148	37,1	35	8,7	87	21,8	32	8,1	20	5,0

(21,8 %). Motyw wyższych zarobków podkreślono 32 razy, co stanowi tylko 8,1 %.

Uczniowie biorący udział w badaniu byli w wieku od 12 do 18 lat. Ze szkół dla upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim rekrutowało się 565 uczniów, ze szkół dla głuchych 128, łącznie grupa młodzieży liczyła 693 osoby /352 chłopców i 341 dziewcząt/.

PEDAGOG SPECJALNY W OPINII SAMYCH NAUCZYCIELI

Nauczyciele proszeni o opinię odnośnie cech osobowościowych pożądaných u pedagoga pracującego w szkole specjalnej mieli za zadanie dokonanie wyboru przez podkreślenie dowolnej ilości cech wykazanych w ankiecie. Zestaw zawierał - jak wiadomo - 18 cech pozytywnych. W poniższej tabeli uszeregowano pozytywne cechy pedagoga według malejącej liczby wyborów dokonanych przez nauczycieli ze szkół dla upośledzonych umysłowo i ze szkół dla głuchych.

Analiza zestawionych wyników ankiety wskazuje na wyjątkową zgodność opinii obu zespołów nauczycielskich jednomyślnie podkreślających na pierwszych dwóch miejscach: cierpliwość i życzliwość. Zdecydowana większość badanych uważa, iż te cechy są nieodzowne w pracy dydaktyczno-wychowawczej z dzieckiem specjalnym. Powolne tempo zdobywania wiedzy przez dziecko i ogrom trudności do pokonania wymagają od nauczyciela wyżej wymienionych, cech, których nie nabywa się automatycznie lecz w wyniku ciągłej pracy nad sobą. Na trzecim i czwartym miejscu wymieniono: spokój, zrównoważenie oraz wytrwałość, a więc cechy podobne do wcześniej omówionych. Analiza tabeli 5 pozwala prześledzić uszeregowanie pozostałych cech przez oba zespoły nauczycielskie i stwierdzić, iż bardzo podobnych wyborów dokonali członkowie

Cechy pozytywne pedagoga specjalnego w opinii nauczycieli

Ip.	Cecha pozytywna	Naucz. szk. up. um.		Cecha pozytywna		Naucz. szk. dz. głuch.	
		N = 317				N = 82	
		N wyborów	%	N	%	N	%
1	cierpliw	250	78,9	58	70,7		
2	życzliwy	231	72,9	58	70,7		
3	spokojny, zrównoważ.	182	57,4	49	59,7		
4	wytrwały	176	55,5	37	45,1		
5	konsekwentny	168	52,9	35	42,7		
6	sumienny	148	46,7	34	41,5		
7	bezinteresowny	139	43,8	34	41,5		
8	uczuciowy	125	39,4	28	34,1		
9	prawdomówny	123	38,8	27	32,9		
10	koleżeński	120	37,8	27	32,9		
11	punktualny	116	36,6	25	30,5		
12	stanowczy	115	36,3	24	29,3		
13	z poczuciem humoru	109	34,4	23	28,0		
14	ambitny	104	32,8	21	25,6		
15	dokładny	103	32,5	20	24,4		
16	bezpśredni	101	31,9	19	23,2		
17	optymista	98	30,9	14	17,1		
18	uczynny	85	26,8	14	17,1		

obu grup.

Nauczyciele ze szkół dla upośledzonych umysłowo za najmniej istotne cechy uważają: bezpośredniość (31,9 %), optymizm (30,9 %) i uczynność (26,8 %), a nauczyciele ze szkół dla głuchych: dokładność (23,2 %), bezpośredniość (17,1 %) i tyleż samo - uczynność.

Podobne zadanie postawiono przed pedagogami w trzeciej części ankiety, z tym - że chodziło tu o cechy negatywne, a więc niepożądane u nauczyciela szkoły specjalnej. Badanym zaproponowano zestaw złożony z 10 cech negatywnych, spośród których mieli wybrać najbardziej niepożądane.

W ocenie nauczycieli ze szkół dla dzieci upośledzonych umysłowo za najbardziej niepożądane cechy pedagoga specjalnego uznano niesprawiedliwość, nieżyczliwość i niecierpliwość. Podobne opinie wyrazili nauczyciele ze szkół dla dzieci głuchych; na pierwszych trzech pozycjach znalazły się w ich przypadku: niecierpliwość, nieżyczliwość i porywczność. Niesprawiedliwe i nieżyczliwe traktowanie i ocenianie ucznia przez nauczyciela niecierpliwego i porywczego przyczynia się bowiem do wytworzenia tzw. „hamującej atmosfery” w obustronnych kontaktach. Taki nauczyciel tłumi lub zabija wiarę dziecka upośledzonego we własne siły i możliwości. Jego postępowanie godzi w optymizm dziecka, a co za tym idzie w chęć przezwyciężania własnych trudności.

Obie grupy pedagogów są również zgodne co do cech negatywnych najmniej ważnych w osobowości nauczyciela. Wymieniano tu takie cechy jak: ponury, oschły i pesymista /nauczyciele ze szkół dla upośledzonych umysłowo/ i oschły, pesymista, chaotyczny /nauczyciele szkół dla głuchych/.

Porównując wyniki obu wyborów /cech pozytywnych i negatywnych/ można zauważyć pewną prawidłowość. Cechy najbardziej pożądane i najbardziej negatywne tworzą pa-

ry przymiotników przeciwstawnych /miejsca wyborów od 1 do 3/:

cierpliwy - niecierpliwy
życzliwy - nieżyczliwy
spokojny, zrównoważony - porywczy

To samo dotyczy doboru cech, jakie znalazły się na końcu listy pozytywnych i negatywnych:

bezpośredni - oschły
optymista - pesymista
dokładny - chaotyczny

PEDAGOG SPECJALNY W OPINII UCZNIÓW

Jak już wspomniano, nauczyciele ze szkół specjalnych oceniani byli przez dwie grupy uczniów: ze szkół dla upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim oraz ze szkół dla dzieci głuchych. Analiza materiału empirycznego została więc dokonana z podziałem na te dwa zespoły. Wyniki wyborów pozytywnych cech nauczyciela przedstawia tabela 7.

Z badań wynika, że dzieci upośledzone umysłowo najbardziej cenią sobie nauczyciela, który jest „dobry i miły” (64,8 %), „dobrze prowadzi /tłumaczy/ lekcje” (60,5 %) oraz jest „uśmiechnięty i wesoły” (56,3 %). Natomiast młodzież niesłysząca przede wszystkim ceni takiego nauczyciela, który „lubi dzieci głuche” (76,6 %), a więc realizuje w praktyce pierwszą z zasad rewalidacji - zasadę akceptacji. Na drugim i trzecim miejscu listy znalazły się - analogicznie jak u dzieci upośledzonych umysłowo - takie cechy nauczyciela, które znamionują jego pozytywną postawę emocjonalną wobec uczniów, okazywanie im sympatii, pogodny sposób ich traktowania /„jest dobry i miły”/ oraz jego zdolności dydaktyczne, umiejętność przekazywania treści lekcji

Tabela 7

Cechy pozytywne nauczyciela w opinii uczniów

Lp.	Cechy pozytywne	Uczn. up. um.		Cechy pozytywne		Ucz. głusi	
		N = 565				N = 128	
		N wyborów	%	N wyborów	%	N wyborów	%
1	jest dobry i miły	366	64,8	lubi dzieci głuche	98	76,6	
2	dobrze prow. lekcje	342	60,5	jest dobry i miły	94	73,4	
3	uśmiechnięty, wesoły	318	56,3	dobrze prow. lekcje	74	57,8	
4	pomaga słabszym ucz.	312	55,2	uśmiechnięty, wesoły	67	52,3	
5	sprawiedliwy	272	48,1	sprawiedliwy	67	52,3	
6	lubi dzieci	243	43,0	ład. modnie ubiera się	62	48,4	
7	spokojny, cierpliwy	236	41,8	wyrozumiały, życzliwy	54	42,2	
8	wyrozumiały, życzliwy	166	29,4	spokojny, cierpliwy	50	39,1	
9	daje często poz. oceny	156	27,6	daje często poz. oceny	47	36,7	
10	ład. modnie ubiera się	109	19,3	pomaga słabszym ucz.	37	28,9	
11	bogaty	91	16,1	bogaty	25	19,5	

w sposób przystępny i zrozumiały.

Takie cechy zewnętrzne, które nie mają zasadniczego wpływu na osobowość nauczyciela /ubiór i warunki materialne/ zostały przez uczniów upośledzonych umysłowo umieszczone na końcu listy, otrzymując jedynie 19,3 % i 16,1 % wyborów. Młodzież głucha tak nisko oceniła jedynie warunki materialne pedagoga /„bogaty” - 19,5 %/. Natomiast dominująca u głuchych wzrokowa percepcja bodźców tłumaczy fakt zwracania uwagi właśnie na ubiór /„ładnie i modnie się ubiera”/, gdyż ta cecha zyskała aż 48,4 % wyborów /6 miejsce na liście/. Tak więc zaakceptowanie zewnętrznej sylwetki nauczyciela może na równi z jego walorami osobistymi decydować o możliwości obdarzania go sympatią przez uczniów głuchych. Takie postępowanie nauczyciela jak „daje często pozytywne oceny” zyskało aprobatę tylko nielicznej grupy uczniów /u upośledzonych umysłowo - 27,6 %, u głuchych - 36,7%/, co wystawia dobre świadectwo badającym: chcą otrzymać oceny sprawiedliwe, za rzeczywisty wkład pracy w opanowanie wiedzy. Poniższe zestawienie negatywnych cech nauczyciela szkoły specjalnej opracowano również według malejącej liczby wyborów dokonanych przez uczniów.

Dla dzieci upośledzonych umysłowo najbardziej nie lubianym nauczycielem jest ten, który „krzyczy na dzieci” (62,1 %) i jest „niesprawiedliwy” (61,2 %). Z tym wyborem łączą się następujące cechy: „często stawia dwóje” (57,5 %), czyli niesprawiedliwie ocenia oraz „jest nerwowy i porywczy” (55,9 %), co koreluje z zachowaniem nauczyciela wymienionym na pierwszym miejscu listy cech negatywnych.

Bardzo podobnego wyboru dokonały dzieci głuche: najbardziej nie lubią one nauczyciela „nerwowego i porywczego” (84,4 %), a więc nieopanowanego i niezrównoważonego w postępowaniu z dziećmi. Dużą liczbę głosów otrzymały takie cechy i zachowania nauczyciela jak:

Cechy negatywne nauczyciela w opinii uczniów

Lp.	Cechy negatywne	Ucz. up. um.		Cechy negatywne		Ucz. gżusi	
		N = 565				N = 128	
		N wyborów	%	N wyborów	%	N wyborów	%
1	krzyczy na dzieci	351	62,1	108	84,4		
2	niesprawiedliwy	346	61,2	89	69,5		
3	często stawia dwóje	325	57,5	86	67,2		
4	nerwowy, porywczy	316	55,9	86	67,2		
5	często karze, bije ucz.	299	52,9	72	56,2		
6	nie wyjaśnia wszystkim						
7	kiego na lekcji	262	46,4	65	50,8		
8	nie uśmiecha się	259	45,8	57	44,5		
	prowadzi nudne lekcje	218	38,6	37	28,9		
9	często nie przychodzi do szkoły	165	29,2	36	28,1		

„krzyczy na dzieci (69,5 %), „niesprawiedliwy” (67,2 %) i tyleż samo „często karze i bije dzieci”. Są to więc cechy świadczące o norwowym, porywczym charakterze nauczyciela. Tak jeden jak i drugi zespół za najmniej ważną negatywną cechę nauczyciela wymienia częstą absencję (dzieci upośledzone umysłowo - 29,2 %, dzieci głuche - 28,1 %).

Analiza opinii dotyczących cech dobrego pedagoga specjalnego zebranych od samych nauczycieli oraz od uczniów charakteryzuje się dużym stopniem zgodności co do hierarchii ważności zalet.

Cechy pozytywne uznane za jedne z najbardziej pożądaných, zdaniem nauczycieli: cierpliwość, życzliwość, wytrwałość, zrównowazenie i opanowanie - odpowiadają w dużym stopniu wybranym przez uczniów. Wychowankowie pragną przede wszystkim, by ich nauczyciel był dobry i miły, akceptował ich, dobrze prowadził lekcje i był zawsze uśmiechnięty i wesoły. Tak więc obie grupy oceniają najwyżej zalety znamionujące pozytywny stosunek nauczyciela do ucznia, przejawiający się w postawie pełnej cierpliwości, dobroci i sympatii. Obustronny wybór tych cech potwierdza dużą potrzebę pogodnego traktowania uczniów.

Podobnie zgodne opinie wyrazili badani o cechach najbardziej niepożądanych w osobowości pedagoga specjalnego. Na czołowych miejscach obu tabel /6 i 8/ znalazły się wady, które dotyczą sposobu bycia nauczyciela w kontaktach z dziećmi. Według nauczycieli są to: niecierpliwość, niesprawiedliwość oraz nieżyczliwość, natomiast młodzież najbardziej nie lubi nauczyciela, który jest nerwowy i porywczy, krzyczy na dzieci oraz jest niesprawiedliwy. Są to więc głównie te wady, które niekorzystnie wpływają na dzieci niepełnosprawne.

Na podstawie przeprowadzonych badań nasuwają się następujące wnioski odnośnie osobowości pedagoga spe-

cialnego:

- nauczyciel pracujący w szkolnictwie specjalnym powinien być tym, który wybrał ten zawód z zamiłowania i chęci niesienia pomocy jednostkom niepełnosprawnym;

- winien posiadać odpowiednie przygotowanie do pracy, gdyż tylko dobra znajomość trudnych i złożonych problemów rewalidacji ułatwi mu pracę w szkole specjalnej;

- musi on rozumieć społeczną wartość swej pracy i czuć się za nią w pełni odpowiedzialnym;

- musi odznaczać się dużą odpornością psychiczną oraz wiarą we własne siły i możliwości, umieć budzić tę wiarę w dziecku i zapał do pracy wyzwalający jego utajone możliwości rozwojowe;

- za Marią Grzegorzewską należy bezsprzecznie uznać jako najważniejszą taką miłość do dziecka, która wyraża się jego całkowitą akceptacją.

Posiadając te i wiele innych cech nauczyciel szkoły specjalnej będzie dobrze wywiązywał się ze swoich zadań, będą one dlań źródłem zadowolenia i satysfakcji, a osiągnięte rezultaty okażą się zgodne z oczekiwaniami obu stron.

BIBLIOGRAFIA

B o h u c k i J. , Osobowość nauczyciela w świadomości młodzieży, Wyd. „Śląsk”, Katowice 1965.

G r z e g o r z e w s k a M. , Listy do młodego nauczyciela, t. 1, Nasza Księgarnia, Warszawa 1947.

G r z e g o r z e w s k a M. , Wybór pism, PWN, Warszawa 1964.

P t a s z y ń s k a W. , Osobowość nauczyciela-wycho-

wawcy w ujęciu Marii Grzegorzewskiej, [w:] Maria Grzegorzewska, Materiały z sesji naukowej pod red. J. Doroszewskiej, M. Falskiego, R. Wroczyńskiego, Nasza Księgarnia, Warszawa 1972.

S z u m a n S., Talent pedagogiczny, [w:] osobowość nauczyciela, pod red. W. Okonia, PZWS, Warszawa 1959.